

Възможна ли е категоризация и периодизация на горянското движение

Мариан Гяурски, Константин Касабов

Българската въоръжена съпротива срещу комунистическата власт вече е застъпена тема в историографията, но за съжаление този исторически феномен не е особено популярен. Широката общественост не познава горянството освен чрез смътните спомени от пропагандните филми и литература от тоталитарния период. Що се отнася до последните те не са обслужвали научни или научнопопулярни цели, а чисто идеологически – развиване на врагомания, страхове и чувство за незаменимост на партията – в случая под формата на закрилница.

Вероятно хора от по-възрастното поколение помнят един от епизодите от сериала „На всеки километър”, в който майор Деянов, вече ДС офицер, влезе в самоотвержена схватка и победи един „опасен политически бандит”, мюсюлманин, убил селски кмет и дори дете, който при залавянето си смътно изказа някакви свой възгледи, че не искал „Народна власт”, че си искал бащините имоти и т.н. Във филма стана ясно, че този човек е опасен, въоръжен и готов на всичко „враг на народа” и „Народната власт”. Да, това не е абсолютно измислен герой, такива хора е имало, съществували са в края на 40-те и началото на 50-те години.

Какви хора са били Горяните? Всякакви. Сред тях има интелектуалци и селяни, комунисти и демократи, християни и мюсюлмани, бедни и богати – цялата пъстрота на България. Спокойно можем да кажем, че преди 1944 г. тези хора никога не биха седнали на една маса поради огромните културни, политически или социални пропасти между тях, но ето, че след 9-ти септември 1944 г. ние ги виждаме да воюват рамо до рамо. Явно, че те са успели да преодолеят дребните си различия на фона на общата заплаха.

Какво означава горянин? Според българския тълковен речник „Лице от въоръженото съпротивително движение срещу комунистическата власт през 50-те години на XX век”.

Самата дума горянин има относително широко значение. Изначално тя може да бъде разтълкувана, като човек от гората, планински човек. Често е използвана и в комбинацията на „Змей-горянин” – змея от планината, от затъntenите, безлюдни места. Освен тази семантика думата се използва и със смисъла на отритнат, отчужден човек, човек напуснал социалната или обществена си среда. Именно като такава тя е използвана, още в преосвобожденския период, от Иван Пулиев, когато той приема името Горан (Горанов) с цел да се дистанцира от семейството си. В този смисъл „Горянин“ има и значението на съпротивленец. С настъпването на комунистическия режим артистичния псевдоним на Светозар Димитров „Змей Горянин”, забраната и преследването на автора от властта допълнително засилват това значение на думата.

Съвсем очевидно в тази категория попадат не само т.нар. спонтанни горяни или създадените на местна почва горянски чети. Такива са и тези, които влизат в България въоръжени и изпратени от вън. И не случайно в колективната памет за горяните в Казанлъшко се говори за „горянинът” Христо Несторов, а в Хасковско за „горянинът” Никола Мутафчиев. Първият е изпратен със самолет от Франция и спуснат с парашут над Средна гора, а вторият преминава многократно границата с Гърция, начело на въоръжена група.

И така закономерно възниква въпросът: Горянското движение обхваща ли целия диапазон на въоръжената съпротива, или не?

В досегашните изследвания върху горяните се забелязва тенденцията диверсантите и въоръжените групи, изпращани в страната от политическата емиграция да бъдат изключвани от горянското движение. Ако те бъдат изключени, то това ще означава, че горянството е само част от въоръжената съпротива.

Безспорен е фактът, че макар и подготвени и въоръжени зад граница, т.нар. диверсантски групи са съставна част от въоръжената съпротива.

Мисиите на парашутистите например крият изключително голям риск за неуспех, а при евентуално успешно приземяване и укриване те на практика действат на принципа на четите. Въръжените групи, формирани зад граница, след навлизането си на българска територия също напълно дублират дейността на „вътрешните“ горянски чети. Изграждат се яташки бази, разгръща се пропагандна дейност, извършват се въръжени акции.

В създадената до този момент литература, посветена на горяните, диверсантските групи не се включват в движението и се слага дебела разделителна линия между тях и четите, създадени в страната без чужда помощ. Тази линия сякаш е пренесена несъзнателно от методите за разправа на комунистическата власт с хората, дръзнали да вдигнат оръжие срещу режима. При съдебните процеси срещу диверсантите повечето от тях са съдени като шпиони на чужди държави по чл. 1¹ от „Закона за защита на народната власт“. Съпротивленците от вътрешността на страната са съдени по чл. 4² от същия закон. В редица случаи обаче има осъдени и по двата члена, което навежда на мисълта, че разделителната линия между диверсанти и горяни е значително по-тънка и неведнъж е пресичана.

Самите спонтанно възникнали горянски чети непрекъснато правят опити да се свържат с представители на западните държави, за да получат някаква подкрепа. Вътрешните горяни се надяват напразно, че „скоро ще дойдат американците“.³

¹ Който в страната или в чужбина образува или ръководи организация с фашистка идеология, която си поставя за цел събарянето, подриването или отслабването властта на Отечествения фронт, се наказва с доживотен строг тъмничен затвор или смърт. Членове на подобни организации се наказват със строг тъмничен затвор не по-малко от 5 години. - <http://www.decommunization.org/Communism/Bulgaria/Documents/ZZNarVlast.htm> (консултиран на 28.05.2011 г.).

² Който напусне местожителството си и влезе или се зачисли в група, съставена и въръжена с цел да извърши престъпление по настоящата наредба-закон, се наказва с доживотен строг тъмничен затвор или със смърт - <http://www.decommunization.org/Communism/Bulgaria/Documents/ZZNarVlast.htm> (консултиран на 28.05.2011 г.).

³ Такъв е случаят с двете най-сериозни вътрешни горянски чети, Светиврачката на Герасим Тодоров и Сливенската на Георги Търпанов. В писмо на командира на Светиврачката чета „Шести пирински отряд“ Герасим Тодоров до журналиста Михаил Думбалаков четем следното: „Ако Вие имате или можете да влезете във връзка с хора от Американската или Английската легация, щото предвид всекидневното увеличаване числото на горяните да може да се въръжяваме и снабдяваме с храни чрез авиация по установени знаци и посочени места (...). Мъчих се да изпратя хора в Гърция, ходих до границата, обаче тя се силно охранява и не можях да сторя това” – АМВР, II сл. д., 357 В доклад на ДС за Сливенската чета се казва следното: „Командира на бандата в своите изказвания е говорил за необходимостта от

Самото наименование „горяни“ се превръща в синоним на непримиримост и съпротива. Дори и след ликвидирането на движението митът за горяните продължава да съществува и да се възпроизвежда под различни форми. Така например скоро след опита за преврат на групата на Иван Тодоров – Горуня и генерал Цвятко Анев в София са разпръснати позиви с вражеско съдържание спрямо комунистическата партия и Тодор Живков. В тези материали комунистическата партия е наречена „червена буржоазия“, а авторите се подписват и, като „горяни“.⁴ Ясно е, че позивите са дело на последователи на Горуня, които се обявяват твърдо против предприетия нов политически курс, както и против десталинизаторската политика на партийното ръководство на страната. Така като горяни се припознават дори и крайно леви комунистически дейци.

Тези разсъждения ни дават основание да добавим още един възможен подход в категоризацията на горянското движение, наред с вече възприетия, за двете категории във Въоръжената съпротива – горяните и диверсантите.

А той е, че под термина „горянство“ могат да попаднат всички, които са се съпротивлявали срещу режима с оръжие в ръка, независимо от технологията и спецификите на тази съпротива.

В досегашните изследвания горянското движение е персонализирано или етапизирано. В споменатата справка на МВР Серафим Стойков определя два периода (или вълни) от чисто идеологически нужди – Класическа контрареволуция с фашистки корени (вътрешен политически бандитизъм) и втора вълна (външен политически бандитизъм), породена от империалистическите държави и от „допуснати сериозни грешки“, като вторите явно са преодоленни след Априлския пленум. Диню Шарланов също разделя съпротивата на два етапа като за вододел поставя забраната на БЗНС и ЗМС и обесването на Никола Петков.⁵

създаването на голяма банда с цел да се обърне вниманието на англо-американците, които да ги подпомогнат. Търсели са постоянно връзка с някоя нелегална организация или хора, които могат да ги преведат в Гърция.” - АМВР, III раз. – 147, л. 89.

⁴ В един от позивите пише следното: *Иван Тодоров стана жертва на побеснелите руски и български предатели, като Тодор Живков, Иван Михайлов и техните протежета, които обляха страната ни в кръв. Разплакаха хиляди майки и деца.* – Музей МВР, кутия № 62, плик № 2134, л. 9.

⁵ **Шарланов, Диню.** История на комунизма в България..., с. 136-138.

Излизайки извън тези предпоставени хронологически рамки Горянското движение може да се характеризира, като явление неподдаващо се на времево деление, тъй като в него липсва цялостна идеология и или тактически план, за да може на тяхна база да бъде търсено подобно сепариране в следствие на някакви промени. Освен делението на вътрешна и външна съпротива също е доста условно той като и през двата периода съществуват и местни и идващи от вън въоръжени групи.

Тези разсъждения ни дават основание да добавим още един възможен подход в категоризацията на горянското движение, наред с вече възприетия, за двете категории във Въоръжената съпротива – горяните и диверсантите.

А той е, че под термина „горянство” могат да попаднат всички, които са се съпротивлявали срещу режима с оръжие в ръка, независимо от технологията и спецификите на тази съпротива.

Основната причина за пораждането на горянството е съветизацията и налагането на комунизма в България. Това че някои политики на новата власт пораздат в определени моменти и райони крайна форма на съпротива не означава, че първопричината не е една и съща.

В крайна сметка съвременната българска историография си остава длъжник на темата за горянското движение. Надяваме се, че с настоящия текст ще успеем да събудим както професионален, така и обществен интерес към пренебрегваната – вече повече от 20 години – въоръжена съпротива срещу комунистическия режим в България.